

Խլաթաղի Ալլահվերդի Աւանիսեանցը, որ
թէեւ անդրադէտ է, բայց քաջ է, աշխա-
տասէր, ծնողասէր, պարզախօս եւ խո-
նար: Աշուղը նրան նկարել է այսպէս.

«Պատուաւոր տղամարդ ես,
եւ նայում եմ Ալլահվերդի».
... Քաջ տղամարդ, կամ աշխատող,
Առանց կարգաւ ասող-լսող,
Քեզ պէս քաղցր հայր պահող
Քիչ կը ծարւի, Ալլահվերդի»:
Ընկերի հետ համեստ նստող,
Որտեղ լինի, պատիւ տուող,
Թշնամոցը աչքը հանող,
Եւ շատ դո՛ւ եմ, Ալլահվերդի»:

Աշուղը վառ ու կենդանի գոյներով նկա-
րել է նաեւ իր ժամանակի հասարակ, աշ-
խատաւոր ու գիւղացի տիպարների բա-
րոյական դիմադները: Դրանք աշխատան-
քի, ներառութեան եւ առաքինութեան
ներկայացուցիչներն են, որոնք իրենց
կոչման բարձրութեան վրայ կանգնած՝
կատարեալ բարեխղճութեամբ եւ անձնու-
րութեամբ կատարում են իրենց հասարա-
կական պարտականութիւնները: Դրան-
ցից յայտնի են Չափնի գիւղացի Մելիք
Դադաեաների Տէր Գրիգորի որդի Խաչա-
տուրը եւ Մանուշար Աւագեանը: Պարզուկ
գիւղացիներ են զրանք, որոնք կեանքի
էութիւնն ուսումնասիրելով՝ դալիս են
այն եղբակացութեան, որ այս անցաւոր
աշխարհում մնալուն եւ անմահ է միայն
բարի գործը: Նրանք հասկանում են նաեւ
այն, որ բարեգործութիւնն երջանկութիւն
է, իսկ հարազատ, իսկական հայր նա է,
որ ուրիշներին օգտակար է լինում: Այդ
դուցեալ եղբոր՝ Անտոն-Շմաւոնի յիշա-
տակին եւ ժողովուրդի հոգեկան մխիթա-
րութեան համար կառուցել է տալիս մի
եկեղեցի եւ անունն անմահացնում:

Խաչատրի բարեգործութիւնն աշուղն
երգի նիւթ է դարձրել, որն ուշագրաւ է
այն տեսակէտից, որ ցայտուն դադափար
է տալիս իր ժամանակի կառուցողական
ծախքերի մասին: Դա այն ժամանակա-
շրջանն է, երբ հինգ հազար մանկիւն

հնարաւոր է լինում կառուցել մի եկեղե-
ցի, որին գեղջուկ հայ համայնքը եւս բե-
րում է իր օղնութիւնը: Աշուղն օրհնում է
Խաչատրի բարեգործ որդին, որովհետեւ՝

«Եկեղեցին մնացող է,
Թէ՛ խէր, Թէ՛ շառ կատարող է.
Այլլիկ, տղայ պսակող է:
Յիշատակը շատ լաւ բան է,
Նա արեղակի նման է.
Մահ՝ չունի, միշտ կենդան է,
Աշխարհիս միշտ արեւատու է»:

Աշուղն իր մի այլ երգով դրւատում է
Գիւղերում գիւղացի Մանուշար Աւագեանի
բարեգործութիւնը: Նա մէկն է իր ժամա-
նակի այն ազնիւ եւ լաւ հայերից, որը
խորապէս գիտակցում է, որ մանուկները
մեր ապագայ յոյսերն են, մեր վառ աստ-
ղերը եւ վաղը նրանք են լինելու հայ հա-
սարակական կեանքի ղեկավարները, ուս-
տի բարձր գնահատելով մատաղ սերնդի
ուսման եւ հայեցի կրթութեան վսեմ գոր-
ծը, 1904 թւին, Ղափանու վիճակում, կա-
ռուցել է տալիս մի ուսումնարան: Այդ
կրթական կոթողն աշուղին ուրախութիւն
է պատճառում եւ նա իր սաղի լարերի վը-
րայ երգում է.

«Գլուխ եկաւ, պրծաւ ուսումնատունդ,
Աստուած ինքը օրհնի գործդ ու բանդ.
... Երկու տարում չինուեց, վերջացաւ,
պրծաւ,

Վարժապետները եկան միջումը նստան:
Ուսանող երախեքը բոլորը գրւած,
Տունդ չէն մնայ, Մանուշար Աւագեան:
Ուսումնարանդ նման է, ինչպէս գետինը,
Քնքուշ ծաղկով, ինչպէս դաշտն ու այգին.
Չեմ կարող գնահատել ուսումնարանի
գինը,

Անդին յիշատակ է, Մանուշար Աւագեան»:
Այսպէս՝ աշուղը խորապէս գնահատում
է իր ապրած ժամանակաշրջանի այն բո-
լոր ազնիւ, պայծառ գէմքերին, որոնք
օժտւած են հոգեկան գեղեցիկ բարեմաս-
նութիւններով եւ ապրում են ժողովրդի
երջանկութեան համար:

(Շարունակելի)

ԱՐԱՄ ԵՐԵՄԵԱՆ

ԼԵԶՈՒԱԿԱՆ

ՅԱՂԱԳՍ ՍՂՄԱՆ

Աղում կը կոչենք լեզուական այն հետա-
քերական երեւոյթը, որ տեղի կ'ունենայ
հայերէնի մէջ, զլիսաւորապէս բարդու-
թեան կամ ածանցումի ընթացքին, բառե-
րու վերջավանկի քանի մը ձայնաւորնե-
րու կորուստով, եւ զլիսաւորապէս ու երկ-
բարբառին եւ ի ձայնաւորին անկումով.
առնենք ջուր եւ գիր բառերը. բարդու-
թեան պարագային՝ ու եւ ի տառերը կ'ան-
հետանան (ու թէեւ մէկ գիր չէ, բայց մէկ
ձայն է). եւ անոնց տեղ կը մտնէ թեթեւ
ու սահուն ը մը, որ լուկ կը հնչուի. ոտա-
նաւորի մէջ, երբ առանձին վանկ կաղմե-
լու ըլլայ՝ հարկ է նաեւ գրել այդ ը տա-
ռը, ինչպէս նաեւ տողադարձի պահուն.
եւ այսպէս կ'ունենանք ջրային - ջրասէր,
գրական - գրագէտ եւն... տողադարձի
պահուն ջը-րասէր, գը-րական. լաւագոյն
է, սակայն, այսպիսի ը-երու գործածու-
թեան խուսափել, եւ կարելին ընել գրե-
լու համար ջրա-յին, գրա-կան եւն...:

Մինչեւ հոս ամէնքը համաձայն են. բայց
երբ կարգը կու գայ խօսելու այն սղումի
մասին՝ որ տեղի կ'ունենայ կամ պիտի
ունենայ բառերու հոլովոյթի ընթացքին,
ասա կը ծագի երկպառակութիւնը քերա-
կանագէտներու, աւելի ճիշտ՝ գրագէտ-
կանագէտներու, աւելի ճիշտ՝ գրագէտ-
ներու եւ քերականագէտներու միջեւ. ու
ինքնուրուք օրուան վիճուած
խնդիրը կը դառնայ օրուան վիճուած
հարցերէն մէկը, որ այսօր ալ ունի տա-
կաւին իր այժմէութիւնը. ինչպէս պիտի
հոլովենք ու ըսենք. գրքի՞ թէ գիրքի,
մտքի՞ թէ միտքի, երկմի՞ թէ երկմի:
Այսպէս պարզ բառերով ներկայացնել
վերջ խնդիրը, կրնանք անցնել դասաւո-
րելու զանազան պատասխանները:

1. - Կան, կամ աւելի ճիշտ կային ծայ-
րայեղ «գրաբարեաններ», թէեւ այսօր

հաղիւ մատի վրայ կրնան համրուիլ, ո-
րոնց համաձայն՝ միշտ պէտք է սղում կա-
տարել, ո՛չ միայն ածանցումի կամ բար-
դութեան ընթացքին, այլ նաեւ հոլովե-
լու ատեն. ասոնց համաձայն՝ գրաբարի
օրէնքը կը զօրէ նաեւ աշխարհաբարի մէջ.
ու կը պահանջէին կամ կը պահանջեն ըսել
ու գրել գիրք - գրքի - գրքեր, միրգ -
մրգի - մրգեր, բիր - բրի - բրեր, մար-
գարիտ - մարգարտի - մարգարտով. այս
միեւնոյն սկզբունքով ասոնք կը պահան-
ջեն նաեւ ըսել ու գրել ջուր - ջրի - ջրեր,
սուրբ - սրբի - սրբեր եւն...:

Ասոնց չարքին անկարելի է չյիշատակել
մեր բաղմամբաստակ շ. Վարդան Հացու-
նին, որ հակառակ իր հնախօսական, ծի-
սագիտական, պատմական ու նաեւ լեզ-
ուական բաղմակողմանի հմտութեան, այս
հարցին մէջ ծայրայեղօրէն գրաբարեան
մնաց մինչեւ մահը: Բագմավեպ թէեւ այս
ծայրայեղ ուղղութիւնը չատոնց թօթա-
փած էր, սակայն ի յարգանս մեծահամ-
բաւ հեղինակին, նոյնութեամբ եւ առանց
լեզուական հպումներու կը հրատարակէր
անոր յօդուածները մինչեւ 1944: Եւ այս
է թերեւս զլիսաւոր պատճառը, որով ո-
մանք՝ ասոնց լրջօրէն ուսումնասիրելու
կացութիւնը՝ կը քննադատէին Մխիթար-
եաններու աշխարհաբարը, հինցած ու
գրաբարախառն որակելով զայն. սակայն
այդպիսի քննադատներ, հրապարակ ելլե-
լէ առաջ, հարկ էր գիտնային անհատի մը
լեզուն եւ մտայնութիւնը զատորոշել իրմ-
բակի մը կամ Հաստատութեան մը ընդ-
հանուր ուղղութենէն:

2. - Կայ միջին խմբակ մը, որ թէեւ
կ'ուղէ հետեւիլ աշխարհաբարեան հոսան-
քին ու թօթափել սղումը, սակայն տա-

լոր երեւոյթներուն պատճառը. նորանոր վանկերու յաւելումը կը մղէ բառարմատը վերադառնալու իր հնազարեան սկզբնական վիճակին:

* * *

Ի՞նչ ուղղութեան պիտի հետեւի աշխարհարարը: Կարելի՞ է իսկոյն եղրակացնել որ թողունք արդի հոսանքը եւ դառնանք հինին: Ոչ: Հարկ է մեր ուսումնասիրութիւնը մանրամասնել նաեւ աշխարհաբարի հոգեբանութեան վրայ. վերլուծել ու քննել թէ ան որքան կը հեռանայ, կամ որքան հեռացած է զրարարէն. պըր-պըտել այդ հոսանքին պատճառները, անոր արդարացուցիչ սկզբունքները, յանգելու համար ողջամիտ եղրակացութեան:

Այդ մասը՝ յաջորդով:

Բայց ատկէ առաջ՝ փոքրիկ փակապիծ մը:

Վերջերս վէճ մը ծագեցաւ երեսներդ բառին վրայ. ոմանք կը պաշտպանէին երեսներդ ձեւը, առանց սղումի, կամ գոնէ ներքին կը գտնէին ատոր զոյուլիւնը աշխարհաբարի մէջ: Մենք հակառակեցանք առանց սղումի այդ ձեւին եւ ջանացինք պաշտպանել երեսներդ-ը իրր հարադատ եւ ուղիղ: «Բազմավիշ»ի մեր ընթերցողներուն ծանօթ է այս բոլորը իր մանրամասնութեամբ (տես 1959, էջ 109, 201, 220). արտասահմանի թերթերէն «Յառաջ» տուած էր խայծը (Սեպտ. 9, 11, 12), հետեւած էր վէճին ընթացքին եւ արձագանգած (1959, Դեկտ. 30, 31) առանց սակայն նորութիւն մը աւելցնելու մեր թերթին մէջ ըստաճներուն վրայ:

Անկեղծօրէն կրնանք յայտարարել՝ թէ այդ բանավէճն էր որ առիթ տուաւ այս ուսումնասիրական փորձին. նախապէս, երբ երեսներդ-ի մասին կը զբէնք, մեր մտքին առջեւ արդէն իսկ ունէինք վերի բոլոր նկատողութիւնները, ու նաեւ ինչ որ տակաւին պիտի ներկայացնէք յաջորդաբար. եւ այդպիսի նկատողութիւններէ մղուած է որ եղրակացուցած էինք երեսներդ-ի հարադատութիւնը. բայց այս բոլորը անկարելի էր «ի սէր Մեծաւաճ-ին» վերապահուած համեստ սիւնակներուն մէջ ամփոփել. հետեւաբար որպէսզի մեր ընթերցողներն ալ ծանօթանան խնդրին բովանդակ ծանրութեան, եւ չըկարծուի թէ վէճը մասնակի բան մըն էր, այս ինչ կամ այն ինչ բառին մասին ծագած աննշան տարակարծութիւն մը, ուղեցինք լայնօրէն պարզել մեր տեսակէտը, ու ոչ միայն մեր անձնական տեսակէտը, այլ ներկայացնել նոյն ինքն իրական կացութիւնը, ջանալով իրադրոճել՝ հայագիտութիւնը ժողովրդականացնելու մեր գլխաւոր նպատակը:

Թերեւս ոմանք կարծեն թէ այս անգամ մեր խորհրդածութիւնները կը յանգին ջատագովելու երեսներդ-ը. մեզի համար փակուած է այդ խնդիրը. ոչ ալ հիմա նպատակ ունինք քրքրել հինցած այդ վէճը. երեսներդէն եւ երեսներդէն շատ աւելի վեր ու շատ աւելի կարեւոր կը նկատենք ուսումնասիրական այս փորձը, որ այլեւս չի լճանար ճղճիմ վիճարանութեան մը նեղ սահմանին մէջ:

(Շարունակելի)

Հ. ՆԵՐՍԷՍ ՏԵՐ ՆԵՐՍԷՍԵԱՆ

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍԱԿԱՆ

ՄԱՅՏԱ Ա. ՄԸՆՏԻԿԵԱՆԻ

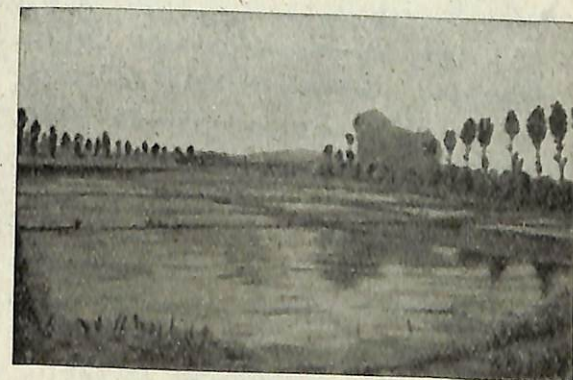
ԳԵՂԱՐՈՒԵՍԻ ՏԱՍՆԱՄԵԱԿԸ

Բեղուն տասնամեակ մը, որու ընթացքին՝ գոյն ու ցոլք սփռած է նկարչուհի Մայտա Ա. Մընտիկեան Նիւ Եորքէն մինչեւ Պոլիս, Զուլիգերիա ու մանաւանդ Իտալիա. տարիներէ ի վեր զբաւած է ուղարկութիւնը հռչակաւոր քննադատներու, շահած է դափնեպսակներ, մեծ յաջողութեամբ մասնակցած է զեղարուեստական մրցանքներու (Premio La Colonna 1953, Premio Bollate 1958, Premio Viggiù 1959), արժանացած է ոսկի մետալի՝ ճիշտ այս տասնամեակի կէսին, Վիարէճճոյի ցուցահանդէսին, նուիրուած՝ իտալական բնանկարի. տուած է բազմաթիւ անձնական ցուցահանդէսներ, Նիւ Եորք (1949), Պոլիս (1954), բայց մասնաւորապէս Իտալիոյ զանազան քաղաքներուն մէջ, ինչպէս Հռոմ, Լենիանոյ, Ռիմինի, գլխաւորապէս Միլան. մասնակցած է խմբական ցուցահանդէսներու (Famiglia Meneghina, Famiglia Artistica Milanese, Sindacato Artisti di Milano, Nazionale di Cesenatico, Mostra Indipendenti a Cadenabbia, a Milano). աւելի քան տասը տարիէ ի վեր անգամ է Նիւ Եորքի Արդի Արուեստի Թանգարանին (Museum of Modern Art), ինչպէս նաեւ Միլանի Գեղարուեստի Ընտանիքին (Famiglia Artistica Milanese), որու պաշտօնաթերթը Il Cardo մեծ խանդավառութեամբ կը մատնանչէ այս փայլուն տասնամեակը հետեւեալ տողերով (1960, թ. 1, էջ 21).

«Հայ արեւելեան ծագումով այս նկարչուհին կը զգացնէ՝ գլխաւորապէս Պոլսոյ եւ Անատոլեան տեսարաններուն մէջ՝ իր

երկնաքնարերդակ ճաշակը, տաքուկ եւ խօտուն պաստառներով: Զանազանեալ յուզականութեամբ՝ ըստ վայրերու փոփոխութեան՝ Մընտիկեան մերթ կը դառնայ զերազանցօրէն պարզունակ նկարչուհի, այնքան իրապաշտ: Ու մենք կը նախընտրենք զինքը այդպէս, իրականիմ գիմաց, ինչպէս երբ կը նկարէ Լոմպարտական բրնձադաշտերը, հորիզոնին վրայ երկարող բարտիները, կամ ցուրտ բայց կայուն երկինք մը»: այս տողերուն ստորագրած է նկարչութեան անուանի զեղադատ՝ Մարիոյ Փորթալուի:

Մայտա Ա. Մընտիկեանի մասին զըրուածներով հատոր մը կարելի է կազմել. սկիզբէն իսկ զնահատական, այսօր դարձած են զմայլանքի սիւնակներ. ձեռքիս տակ ունիմ ընտիր հաւաքածոյ մը, հարկաւոր կտրօններ, ուր գովեստներու տարափ մը կայ, զանազան լեզուներով. անգլիերէն, Ֆրանսերէն, իտալերէն, թուրքերէն. մեր հայ օրաթերթերն ալ,

ՄԱՅՏԱ Ա. ՄԸՆՏԻԿԵԱՆ - Լոմպարտական բրնձադաշտեր: